

М.І. Пугач
О.-А.М. Пугач
Л.М. Тертична

ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

ПРАКТИКУМ

6 КЛАС

Видання десяте, перероблене і доповнене

Схвалено для використання в освітньому процесі

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 911
П88

Рецензенти:

методист Хмельницького обласного інституту післядипломної підготовчої освіти
Д.В. Галкін

вчитель географії загальноосвітньої школи № 25 м. Хмельницький
Н.І. Савка

вчитель географії Навчально-виховного об'єднання № 28 м. Хмельницький
І.Л. Мала

*Схвалено для використання в освітньому процесі
[рішення експертної комісії з географії (<http://bohdan-books.com/grifmon/>)]*

Пугач М.І.

П88 Загальна географія : практикум. 6 кл. — 10-е вид., переробл. і доповн. / М.І. Пугач, О.-А.М. Пугач, Л.М. Тертична. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. — 40 с.

ISBN 978-966-10-6276-3

У посібнику подано підбірку практичних робіт, спрямованих на забезпечення очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Пропоновані завдання забезпечують реалізацію компетентнісного підходу в сучасній географічній освіті. Усі роботи складено відповідно до чинної програми Міністерства освіти і науки України.

Для вчителів географії та учнів 6 класу.

УДК 911

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

Навчальне видання

ПУГАЧ Микола Іванович
ПУГАЧ Олеся-Аліса Миколаївна
ТЕРТИЧНА Лілія Миколаївна
ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

ПРАКТИКУМ

6 клас

Видання десяте, перероблене і доповнене

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Василь Герасимчук, Донара Пендзей*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Івана Бліща*
Технічний редактор *Домарецька Неля*

Підписано до друку 03.07.2021. Формат 60×84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 4,65. Умовн. фарбо-відб. 9,30.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, Україна, м. Тернопіль, просп. С. Бандери, 34а, 46002.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, Україна, м. Тернопіль, 46008.

У випадку побажань та претензій звертатися: тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Видавництво «Навчальна книга – Богдан» у соцмережах:

 bohdanbooks

 bohdan_books

 c/NKBohdan

 t.me/bohdanbooks

м. Київ: (044) 296-89-56; (095) 808-32-79, nk-bogdan@ukr.net

ISBN 978-966-10-6276-3

© Навчальна книга – Богдан, виключна
ліцензія на видання, оригінал-макет, 2021

ЮНІ ДРУЗІ!

Практичні роботи є обов'язковою складовою вивчення географії в школі. У процесі їх виконання формуються необхідні географічні уміння і навички та реалізується зв'язок теорії з практикою. Посібник призначений для виконання практичних робіт з курсу “Загальна географія” відповідно до чинної програми з географії.

Зміст програми з географії у старшій школі базується на принципах науковості, неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, гуманізації, гуманітаризації, диференціації навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів.

Зміст практикуму спрямований на забезпечення компетентнісного підходу в географічній освіті. Більшість запропонованих завдань мають частково-пошуковий і проблемний характер й розвивають вашу дослідницьку та інформаційну компетентність.

Цим навчальним посібником ви зможете користуватись на уроках: під час виконання практичних робіт будете навчатися правильно заповнювати таблиці, будувати діаграми та графіки, робити висновки та узагальнення. Усі практичні роботи обов'язкові для виконання кожним з вас. Наявність у посібнику контурних карт полегшить вашу роботу із засвоєння географічної номенклатури карт.

Під час виконання практичних робіт дотримуйтесь правил:

1. Ознайомтеся з темою, метою та обладнанням, необхідним для виконання роботи і завданнями.

2. Якщо ви не можете пригадати визначення окремих понять, скористайтесь географічним довідником.

3. Завдання виконуйте охайно. Відповіді мають бути логічними та обґрунтованими.

4. Роботи на контурних картах виконуйте відповідно до встановлених вимог:

- а) усі підписи на контурних картах робіть чітко, друкарським шрифтом;
- б) об'єкти суходолу підписуйте чорним кольором, а водні — синім;
- в) працюючи з контурними картами, позначайте:
 - низовини — зеленим кольором;
 - височини — жовтим;
 - гори — коричневим;
- г) для роботи з контурними картами використовуйте олівці, кулькові ручки різних кольорів;
- г) більшість географічних об'єктів підписуйте вздовж екватора або вздовж паралелей;
- д) назви населених пунктів підписуйте зліва або справа;
- е) назви річок — уздовж течії в напрямку від витoku до гирла, а назви гір — уздовж простягання гірських хребтів;
- є) якщо назви не вміщаються у потрібному місці, пишiть їх в умовних позначеннях, а на карті ставте відповідні цифри.

5. Висновки після закінчення практичної роботи формулюйте чітко.

6. Пам'ятайте: найвищої оцінки заслуговує робота, яка містить правильні відповіді на завдання і належно оформлена.

Практичні роботи складаються з 2-х основних блоків:

- 1.** “Це потрібно знати!”
- 2.** “Завдання”.

Часто після завдань розміщується додатковий блок “Цікаво знати, що...”.

У блоці “Це потрібно знати!” запропоновано теоретичний матеріал, який допоможе під час виконання практичних робіт.

У другому блоці подано завдання, обов'язкові для виконання.

Інформація з блоку “Цікаво знати, що...” сприятиме розширенню вашого географічного кругозору.

Щасливої вам мандрівки Країною знань!

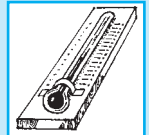
ТЕМА. Спостереження за змінами у природі

Мета: формувати вміння вести спостереження за змінами, що відбуваються у природі; продовжувати розвивати навички та уміння вести календар погоди; аналізувати зміни, що відбуваються у природі; розвивати інформаційну компетентність.

Обладнання: календар погоди, гномон, флюгер, термометр, простий олівець, гумка.

ХІД РОБОТИ✓ **Це потрібно знати!*** **Визначення температури повітря.**

- Температуру повітря визначають за допомогою термометра, в один і той же час.
- Термометр має бути у затінку, куди упродовж дня не проникають прямі сонячні промені.

* **Визначення атмосферного тиску.**

- Атмосферний тиск вимірюють за допомогою барометра.

* **Визначення напрямку вітру.**

- Напрямок вітру визначають за допомогою флюгера.
- Стрілка флюгера показує гострим кінцем напрям, звідки дме вітер.

* **Визначення хмарності.**

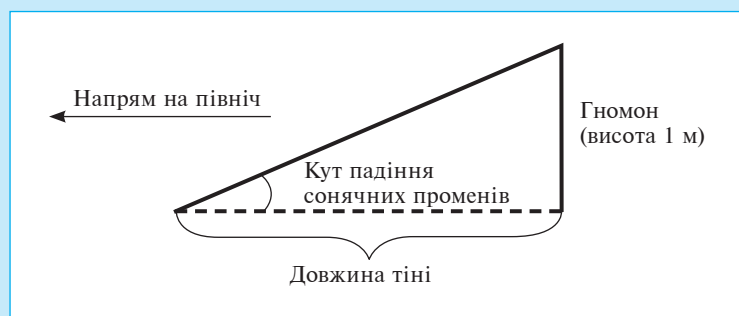
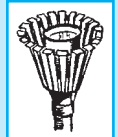
- Хмарність визначають на око у балах: від 0 (при ясному небі) до 10 балів (небо повністю закрито хмарами).

* **Визначення атмосферних опадів.**

- Кількість опадів вимірюють шаром води (в мм), який утворюється, якщо вода, що випала, не стікає і не випаровується.
- Для вимірювання кількості опадів використовують опадомір.
- Тверді опади перед вимірюванням розморожують.

* **Спостереження за висотою Сонця над горизонтом.**

- Спостереження за висотою Сонця над горизонтом проводять у 20-х числах щомісяця за гномоном.
- Відклавши висоту гномона та довжину тіні в одному масштабі, за допомогою транспортира вимірюють кут падіння сонячних променів.

Завдання 1. Дайте визначення поняття:

Погода — _____

Завдання 2. Які місцеві ознаки є передвісниками дощової погоди?

1. Вночі прохолодно, а вранці на траві спостерігаються роса (навесні) або іній (восени), що зникають зі сходом Сонця.
2. Температура повітря вдень та вночі однакова, теплої літньої ночі за відсутності вітру волого та душно.
3. Атмосферний тиск знижується.
4. Сфери кульбаби складаються (стискаються), квіти берізки польової згортаються, грудочки шишок лопуха справжнього розпрямляються, листочки конюшини розрівнюються, квіти мокриці, навпаки, не розкриваються увесь день, на листочках каштана кінського з'являються крапельки соку, ліс без вітру "шумить", квіти духмяно пахнуть, трава вранці суха.
5. Дощові черв'яки виповзають із ходів-нірок і розлізаються по землі, п'явки вибираються на берег, риба вискакує з води, жаби покидають нори, ластівки літають над самою землею, комарі кусаються протягом дня.
6. Увечері ластівки літають високо.
7. Бджоли вилітають за взятком рано-вранці.
8. Температура повітря після сходу Сонця продовжує підніматись аж за полудень, а потім знижується до ранку наступного дня.

Відповідь. _____

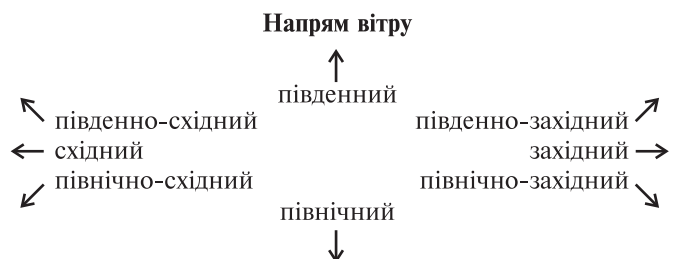
Завдання 3. Виміряйте о 12 годині довжину тіні від гномона. Відкладіть його висоту та довжину тіні в одному масштабі. Виміряйте за допомогою транспортира кут падіння сонячних променів. Заповніть таблицю.

	Масштаб	Довжина тіні	Кут висоти Сонця над горизонтом

Завдання 4. Використовуючи умовні позначення, продовжуйте спостерігати за погодою. Заповніть календар погоди. Щомісяця проводьте узагальнення.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Ступені хмарності	Атмосферні явища
○ Безхмарно	☉☉ Дощ
◐ Незначна хмарність	* Сніг
◑ Половина неба вкрита хмарами	≡ Туман
◒ Хмарність з просвітами	┌ Іній
● Суцільна хмарність	▲ Град
	☽ Роса

ТЕМА. Розв’язування задач з використанням різних видів масштабу

Мета: пояснити, що таке масштаб; формування вміння розв’язувати задачі з використанням різних видів масштабів; розвивати інформаційну, математичну та картографічну компетентності.

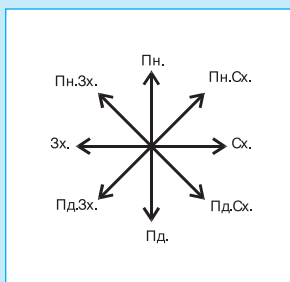
Обладнання: карта, лінійка, атлас, простий олівець, гумка.

ХІД РОБОТИ

Це потрібно знати!

На географічних картах сторони горизонту визначаються за схемою:

- Верхня частина карти — північ, нижня — південь, правостороння — схід, лівостороння — захід.
- Щоби зорієнтувати план місцевості, потрібно знайти у верхньому лівому куті позначку . Вона вказуватиме напрям на північ.
- Аби прочитати карту, потрібно знайти масштаб.
- Види масштабу:
 - числовий;
 - іменований;
 - лінійний.

Завдання 1. Дайте визначення поняття:

Масштаб — _____

Завдання 2. Переведіть числовий масштаб в іменований.

<i>Варіант I</i>		<i>Варіант II</i>	
<i>Числовий масштаб</i>	<i>Іменований масштаб</i>	<i>Числовий масштаб</i>	<i>Іменований масштаб</i>
1 : 100	в 1 см — 1 м	1 : 200	в 1 см — 2 м
1 : 2 000		1 : 5 000	
1 : 55 000		1 : 50 000	
1 : 700 000		1 : 200 000	
1 : 5 000 000		1 : 4 000 000	

Завдання 3. Переведіть іменованій масштаб в числовий.

<i>Варіант I</i>		<i>Варіант II</i>	
<i>Іменованій масштаб</i>	<i>Числовий масштаб</i>	<i>Іменованій масштаб</i>	<i>Числовий масштаб</i>
в 1 см — 5 м	1 : 500	в 1 см — 8 м	1 : 800
в 1 см — 400 м		в 1 см — 500 м	
в 1 см — 5 км		в 1 см — 2 км	
в 1 см — 25 км		в 1 см — 40 км	
в 1 см — 400 км		в 1 см — 900 км	

Завдання 4. Зобразіть іменованій масштаб у вигляді лінійного.

<i>Варіант I</i>		<i>Варіант II</i>	
<i>Іменованій масштаб</i>	<i>Лінійний масштаб</i>	<i>Іменованій масштаб</i>	<i>Лінійний масштаб</i>
в 1 см — 70 м		в 1 см — 30 м	
в 1 см — 800 м		в 1 см — 100 м	
в 1 см — 1 км		в 1 см — 4 км	
в 1 см — 40 км		в 1 см — 30 км	
в 1 см — 350 км		в 1 см — 250 км	

Завдання 5. Зобразіть числовий масштаб у вигляді лінійного.

<i>Варіант I</i>		<i>Варіант II</i>	
<i>Числовий масштаб</i>	<i>Лінійний масштаб</i>	<i>Числовий масштаб</i>	<i>Лінійний масштаб</i>
1 : 1000		1 : 5	
1 : 20 000		1 : 4000	
1 : 200 000		1 : 50 000	
1 : 5 000 000		1 : 200 000	
1 : 20 000 000		1 : 4000 000	

Завдання 6. Який масштаб більший?

- а) в 1 см — 200 м чи в 1 см — 700 м _____ ;
 б) в 1 см — 7 км чи в 1 см — 2 км _____ ;
 в) в 1 см — 40 км чи в 1 см — 20 км _____ .

Завдання 7. Підкресліть масштаби географічних карт. Найбільший — суцільною лінією, середній — хвилястою, найменший — пунктирною.

1. а) 1 : 10 000; б) 1 : 32 000 000; в) 1 : 100 000;
 2. а) 1 : 250 000; б) 1 : 25 000; в) 1 : 2 000 000.

Висновок. _____

ТЕМА. Визначення географічних координат за географічною картою

Мета: формувати вміння визначати географічні координати, користуватися градусною сіткою для визначення географічних координат об'єктів, населених пунктів; розвивати вміння та навички працювати з картографічним матеріалом; розвивати інформаційну та картографічну компетентності.

Обладнання: глобус, карта півкуль, атлас, простий олівець, гумка.

ХІД РОБОТИ

✓ Це потрібно знати!

- Градусна сітка Землі складається з умовних ліній — паралелей і меридіанів. За нею визначають географічні координати.
- За паралелями визначають географічну широту — відстань у градусах від екватора до певного місця. За меридіанами визначають географічну довготу — відстань у градусах від початкового меридіана до певного місця.

Завдання 1. Дайте визначення понять:

Паралелі — _____

Меридіани — _____

Завдання 2. Визначте за координатами географічні об'єкти. Нанесіть їх на контурну карту півкуль (с. 10-11).

<i>Варіант I</i>		<i>Варіант II</i>	
<i>Географічні координати</i>	<i>Назва об'єкта</i>	<i>Географічні координати</i>	<i>Назва об'єкта</i>
34° пд. ш., 18° сх. д.	м. Кейптаун	50° пн. ш., 31° сх. д.	м. Київ
1° пд. ш., 78° зх. д.		37° пн. ш., 15° сх. д.	
6° пн. ш., 62° зх. д.		4° пн. ш., 9° сх. д.	
62° пн. ш., 130° сх. д.		39° пн. ш., 77° зх. д.	
48° пн. ш., 2° сх. д.		41° пн. ш., 74° зх. д.	

Завдання 3. Визначте географічні координати об'єктів. Нанесіть їх на контурну карту півкуль (с. 10-11).

<i>Варіант I</i>		<i>Варіант II</i>	
<i>Назва об'єкта</i>	<i>Географічні координати</i>	<i>Назва об'єкта</i>	<i>Географічні координати</i>
м. Бразилія	16° пд. ш., 48° зх. д.	м. Тегеран	36° пн. ш., 52° сх. д.
влк. Везувій		влк. Фудзіяма	
влк. Кіліманджаро		влк. Орисаба	
г. Аконкагуа		г. Джомолунгма	
г. Мак-Кінлі		г. Говерла	

Завдання 4. За фізичною картою півкуль встановіть:

Варіант I. Острови, які лежать між:

Географічні координати	Острови
12°—26° пд. ш., 43°—51° сх. д.	
53°—55° пд. ш., 65°—71° зх. д.	
20°—23° пн. ш., 74°—84° зх. д.	
41°—43° пд. ш., 145°—148° сх. д.	
2°—11° пд. ш., 132°—151° сх. д.	

Варіант II. Гирла яких річок лежать на:

Географічні координати	Гирла річок
24° пн. ш., 68° сх. д.	
37° пн. ш., 118° сх. д.	
29° пн. ш., 89° зх. д.	
34° пд. ш., 58° зх. д.	
18° пд. ш., 37° сх. д.	

Висновок.

Цікаво знати, що...

- У III ст. до н.е. для визначення точної відстані на карті відомий давньогрецький географ та астроном Ератосфен уперше виміряв коло Землі та ввів поняття “паралелі” і “меридіани”. Він зробив сітку паралелей і меридіанів і на їхній основі склав карту заселеної Землі. Поява градусної сітки дала можливість правильніше розміщувати географічні об’єкти на карті. Ця карта уперше враховувала кулястість Землі, тому нею користувалися майже 400 років — до кінця I ст. н.е.
- Для вимірювання найкоротшої відстані між двома точками на дрібномасштабній карті можна використати спосіб, запропонований відомим російським математиком Пафнутієм Чебишевим. Для цього потрібно за картою визначити географічні координати пунктів.

Ось це правило:

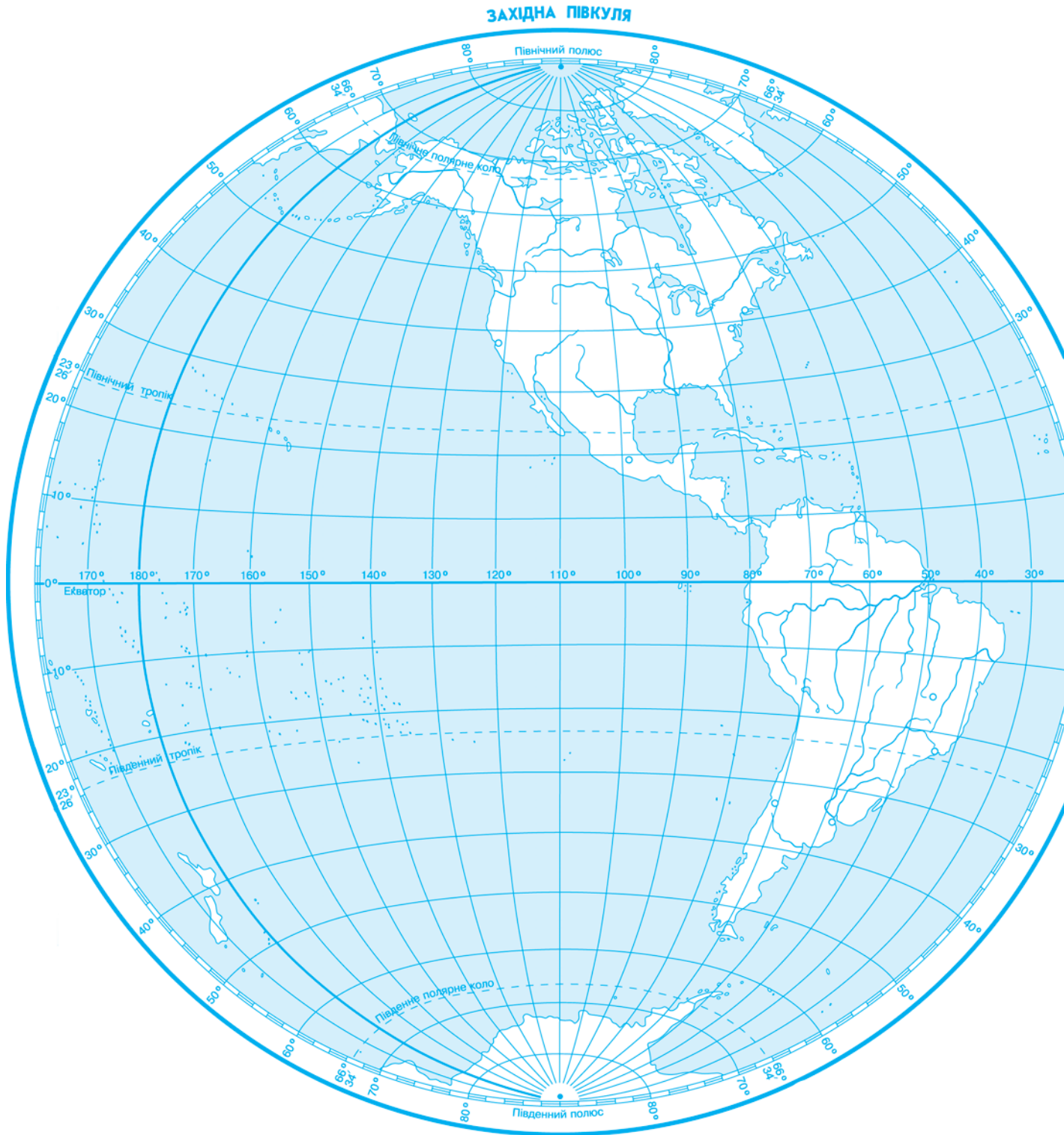
1. Визначити різницю широт і різницю довгот обох точок шляхом віднімання та виразити те й інше у хвилинах дуги.
2. Різницю широт подвоїти.
3. Більше з одержаних двох чисел помножити на 7, а менше — на 3.
4. Два добутих числа додати.
5. Одержану суму поділити на 8.

У результаті матимемо відстань між пунктами у верстах. (Для того, щоб одержати відстань у кілометрах, простіше суму помножити на 2 і поділити на 15.).

Потрібно зазначити, що спосіб Чебишева дає приблизний результат, який іноді помітно відрізняється від реальної відстані.

ФІЗИЧНА КАРТА ПІВКУЛЬ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

СХІДНА ПІВКУЛЯ

ТЕМА. Позначення на контурній карті рівнин, гір, вулканів суходолу

Мета: формувати вміння користуватися фізичною картою; позначати на контурній карті географічні об'єкти (рівнини, гори, вулкани суходолу); розвивати інформаційну та картографічну компетентності.

Обладнання: атласи, контурна карта півкуль, контурна карта України, кольорові олівці, гумка.

ХІД РОБОТИ

✓ Це потрібно знати!

- Працюючи з контурними картами, позначайте: *низовини* — зеленим кольором; *височини* — жовтим; *плато* — жовтогарячим; *гори* — коричневим.
Вершини гір позначайте значком • та підписуйте їхні висоти у метрах; *діючі вулкани* — значком *.

Завдання 1. Дайте визначення понять:

Рівнини — _____

Гори — _____

Завдання 2. На контурній карті півкуль (с. 14–15) позначте і підпишіть:

<i>Вулкани</i>	Ключевська Сопка, Везувій, Кракатау, Етна
<i>Гори</i>	Карпати, Альпи, Уральські, Кавказ, Скандинавські, Памір, Атлас, Великий Вододільний хребет, Гімалаї з вершиною Джомолунгма (Еверест), Анди, Кордильєри
<i>Рівнини, низовини</i>	Східноєвропейську рівнину, Західносибірську рівнину, Амазонську низовину, Месопотамську низовину, Лаврентійську височину, Середньосибірське плоскогір'я, Аравійське плоскогір'я, плоскогір'я Декан, Бразильське плоскогір'я

Завдання 3. На контурній карті України (с. 13) позначте і підпишіть:

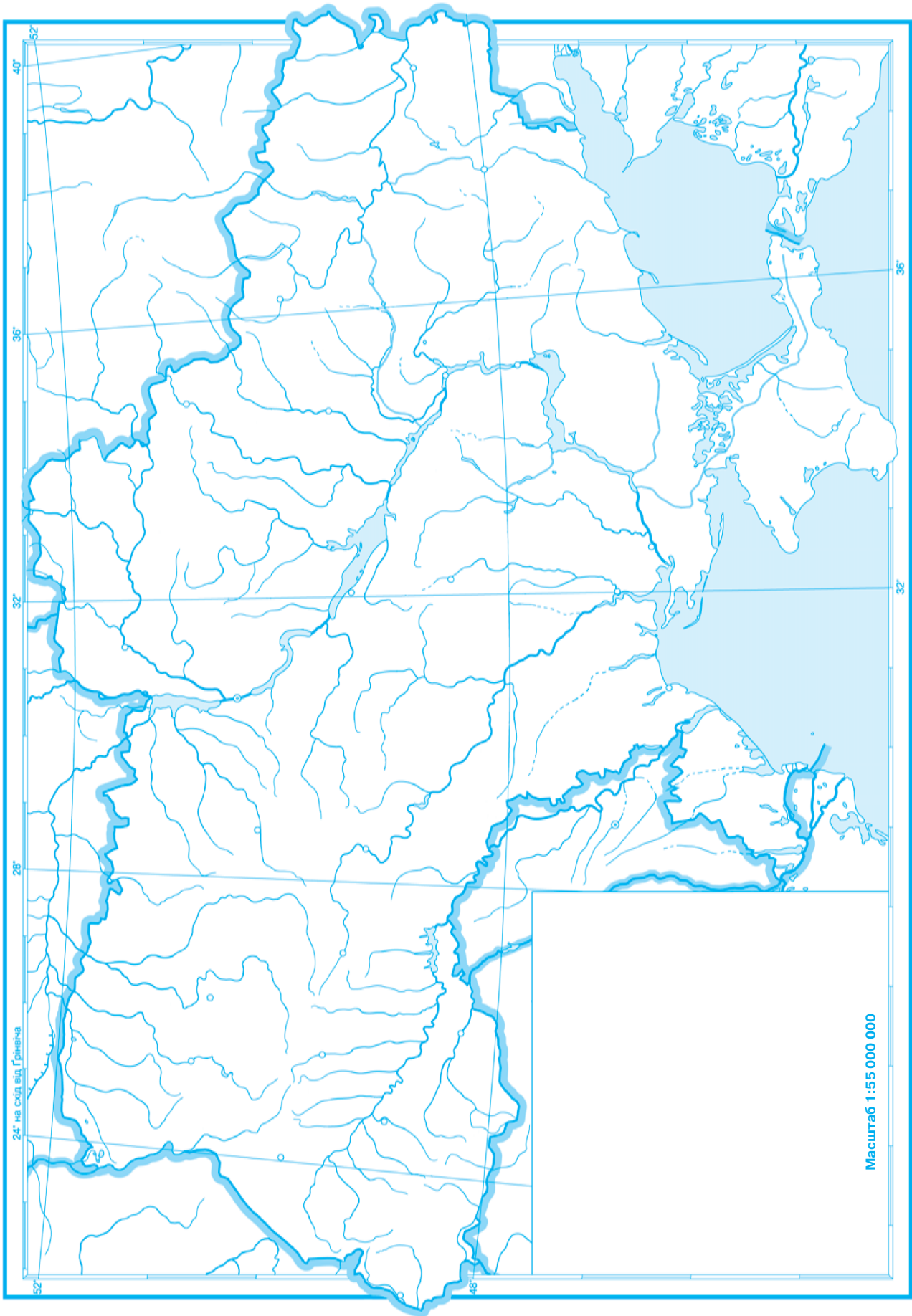
<i>Гори</i>	Українські Карпати, г. Говерлу; Кримські гори, г. Роман-Кош
<i>Височини</i>	Подільську, Придніпровську, Волинську, Приазовську, Донецьку
<i>Низовини</i>	Придніпровську, Причорноморську, Поліську

Висновок.

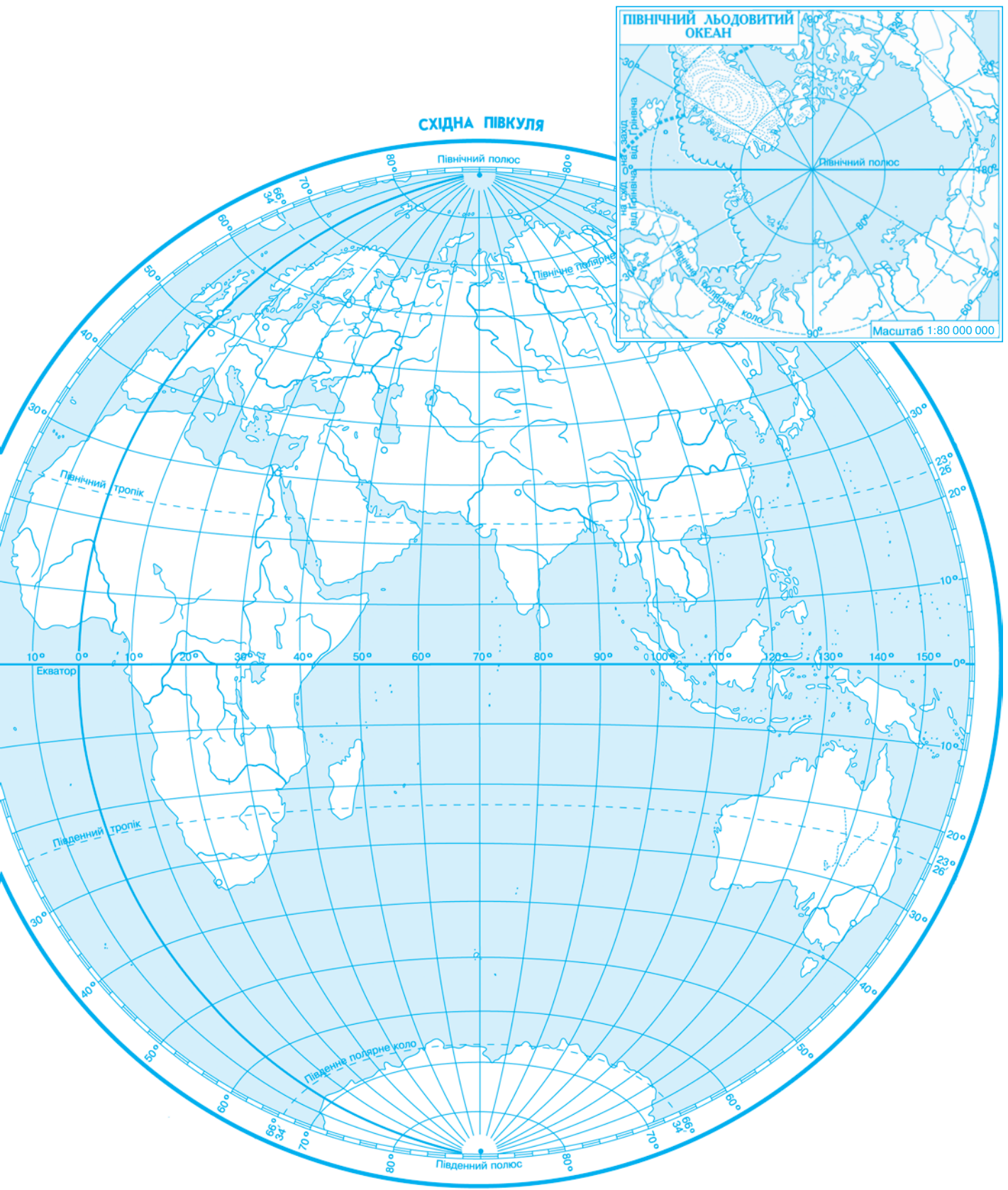
ФІЗИЧНА КАРТА УКРАЇНИ

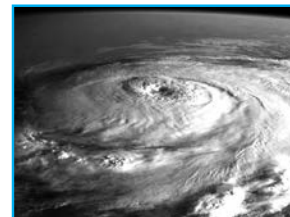
ФІЗИЧНА КАРТА ПІВКУЛЬ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ТЕМА. Розв'язування задач на зміну температури повітря й атмосферного тиску з висотою

Мета: удосконалювати навички в розв'язуванні задач на зміну температури повітря й атмосферного тиску з висотою; розвивати інформаційну та математичну компетентності.

Обладнання: атлас, підручник.

ХІД РОБОТИ

✓ Це потрібно знати!

- ✱ Повітря тропосфери, пропускаючи крізь себе сонячне проміння, майже не нагрівається. Сонячне проміння нагріває земну поверхню, а вже від Землі тепло передається повітрю тропосфери. Чим ближче до земної поверхні, тим повітря тепліше, чим далі від неї, тим воно холодніше. Встановлено, що з підняттям місцевості на кожен кілометр температура повітря знижується на 6°C .
- ✱ Атмосферний тиск залежить від висоти місцевості над рівнем моря. Чим вище від рівня моря, тим тиск повітря нижчий.
- ✱ У тропосфері з підняттям на кожні 100 м тиск знижується на 10 мм рт. ст.

Завдання 1. Дайте визначення поняття:

Атмосферний тиск — _____

Завдання 2. Розв'яжіть задачі на зміну температури повітря й атмосферного тиску з висотою.

ЗМІНА TEMПЕРАТУРИ ПОВІТРЯ З ВИСОТОЮ

Задача 1. Чи вкрита снігом і льодом улітку найвища вершина Південного Уралу (г. Ямантау, 1640 м), коли відомо, що середня температура повітря найтеплішого місяця біля підніжжя гір становить $+20^{\circ}\text{C}$?

Задача 2. На висоті 4 000 м термометр показав -2°C . Яка температура була в цей час біля підніжжя гори?

Задача 3. На висоті 6 км температура -15°C . Яка температура була в цей час на поверхні Землі?

Задача 4. Яку абсолютну висоту має гора, якщо біля її підніжжя температура повітря становить $+28^{\circ}\text{C}$, а на вершині -14°C ?

Задача 5. На яку висоту піднявся літак, якщо за його бортом температура повітря -25°C , а біля поверхні Землі в цей час $+26^{\circ}\text{C}$?

ЗМІНА АТМОСФЕРНОГО ТИСКУ З ВИСОТОЮ

Задача 1. На якій висоті перебуває літак, якщо атмосферний тиск за бортом 460 мм рт. ст. ?

Задача 2. На вершині гори 480 мм рт. ст. , а на рівнині — 760 мм рт. ст. Яка висота вершини?

Задача 3. Визначте відносну висоту гірської вершини, якщо біля підніжжя гори барометр показує 760 мм рт. ст. , а на вершині — 460 мм рт. ст.

Задача 4. Визначте атмосферний тиск на вершині гори Роман-Кош, якщо біля підніжжя (абсолютна величина 75 метрів) тиск становить 740 мм рт. ст.

Задача 5. Розрахуйте нормальний атмосферний тиск для міста Краматорська, який розташований на висоті 152 метри .

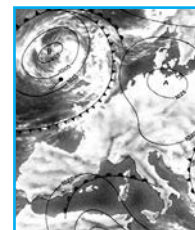

Висновок.

ТЕМА. Складання графіка зміни температури повітря, опадів, рози вітрів, їхній аналіз

Мета: формувати вміння опрацьовувати матеріали своїх спостережень за погодою, робити висновки про стан погоди, спостерігати і фіксувати зміни елементів погоди: температури повітря, атмосферного тиску, вітру, опадів; визначати показники температури повітря; будувати графіки ходу температури, діаграми розподілу опадів за певний період, розу вітрів; складати опис погоди, удосконалювати навички пояснення причин зміни погоди та атмосферних явищ, які відбуваються у природі; розвивати інформаційну, картографічну та математичну компетентності.

Обладнання: календарі погоди, кольорові та простий олівці, лінійка, гумка.

ХІД УРОКУ

Завдання 1. Дайте визначення понять:

Погода — _____

Вітер — _____

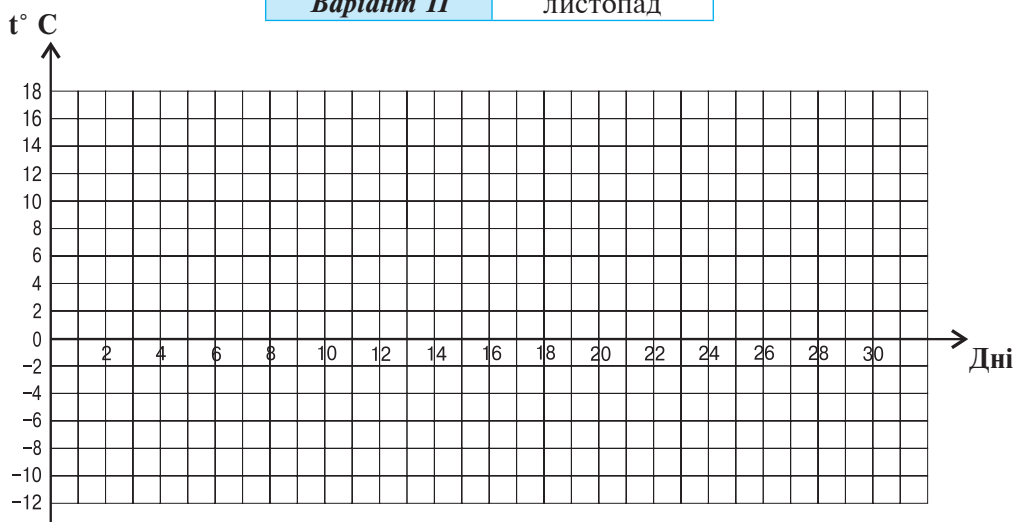
Хмари — _____

Атмосферні опади — _____

Клімат — _____

Завдання 2. Користуючись своїм календарем погоди, побудуйте графік температур повітря за:

<i>Варіант I</i>	жовтень
<i>Варіант II</i>	листопад

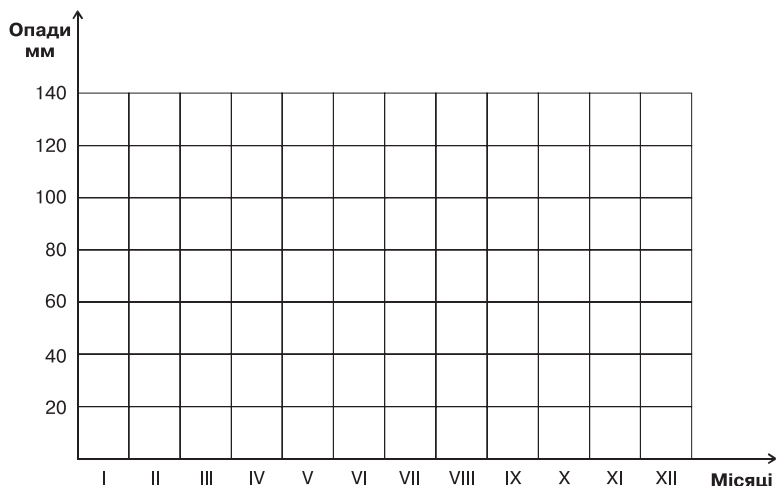

Аналіз графіка місячного ходу температур

- а) максимальна t° _____
- б) мінімальна t° _____
- в) амплітуда t° _____
- г) середня t° _____
- г) як змінювалась температура протягом місяця _____

Завдання 3. За даними таблиці складіть річну стовпчикову діаграму опадів.

Варіант I	Місяць	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	Кількість опадів, мм	80	45	50	70	85	120	40	50	10	80	100	55
Варіант II	Місяць	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	Кількість опадів, мм	65	50	35	95	70	110	20	45	15	80	105	50

Аналіз діаграми випадання опадів

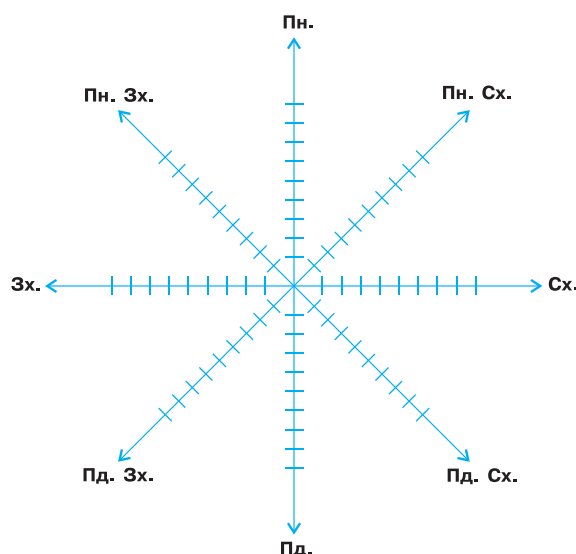
- а) кількість опадів взимку _____
- б) кількість опадів навесні _____
- в) кількість опадів влітку _____
- г) кількість опадів восени _____
- г) найбільш дощовий місяць _____
- д) найменш дощовий місяць _____
- е) річна кількість опадів _____

Завдання 4. Користуючись своїм календарем погоди, побудуйте розу вітрів за:

Варіант I	жовтень
Варіант II	листопад

Аналіз рози вітрів

вітри яких напрямів переважали _____

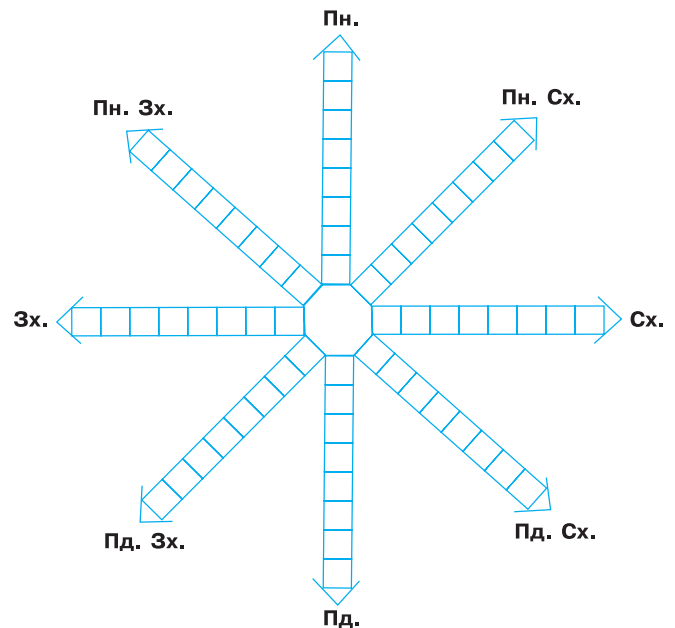
Завдання 5. Користуючись своїм календарем погоди, побудуйте діаграму хмарності за:

<i>Варіант I</i>	жовтень
<i>Варіант II</i>	листопад

Показники хмарності	Напрямок вітру (кількість днів)							
	Пн.	Пд.	Сх.	Зх.	Пн.-Сх.	Пн.-Зх.	Пд.-Сх.	Пд.-Зх.
Ясно								
Перемінна хмарність								
Хмарно								
Всього днів								

Відкладайте дні з ясною погодою, перемінною хмарністю, хмарною погодою, використовуючи легенду:

- ясно;
- ◐ перемінна хмарність;
- хмарно.

Аналіз діаграми хмарності

Кількість днів впродовж місяця з:

- а) ясною погодою _____
- б) перемінною хмарністю _____
- в) хмарною погодою _____

Завдання 6. За даними календаря погоди опишіть погоду у вашій місцевості протягом одного місяця (на вибір).

Висновок. _____

ТЕМА. Позначення на контурній карті назв океанів, морів, проток, заток, островів, річок, озер

Мета: формувати вміння визначати географічне положення водних об'єктів, які вивчаються; розвивати картографічну компетентність.

Обладнання: фізична карта півкуль, контурна карта півкуль, простий та кольорові олівці, гумка.

ХІД РОБОТИ

✓ Це потрібно знати!

- Працюючи з контурними картами, позначайте:
 - усі підписи на контурних картах робіть чітко, друкарським шрифтом; об'єкти суходолу підписуйте чорним кольором, а водні об'єкти — синім;
 - для роботи з контурними картами використовуйте олівці, кулькові ручки різних кольорів;
 - географічні об'єкти підписуйте уздовж екватора чи паралелей;
 - назви річок — уздовж руху водних об'єктів, назви гір — уздовж простягання гірських хребтів.
- Якщо назви географічних об'єктів не вміщуються, позначайте їх цифрами і вносьте до легенди карти. Позначки, що є на контурній карті, також відображайте у легенді.

Завдання 1. Дайте визначення понять:

Океан — _____

Море — _____

Затока — _____

Протока — _____

Материк — _____

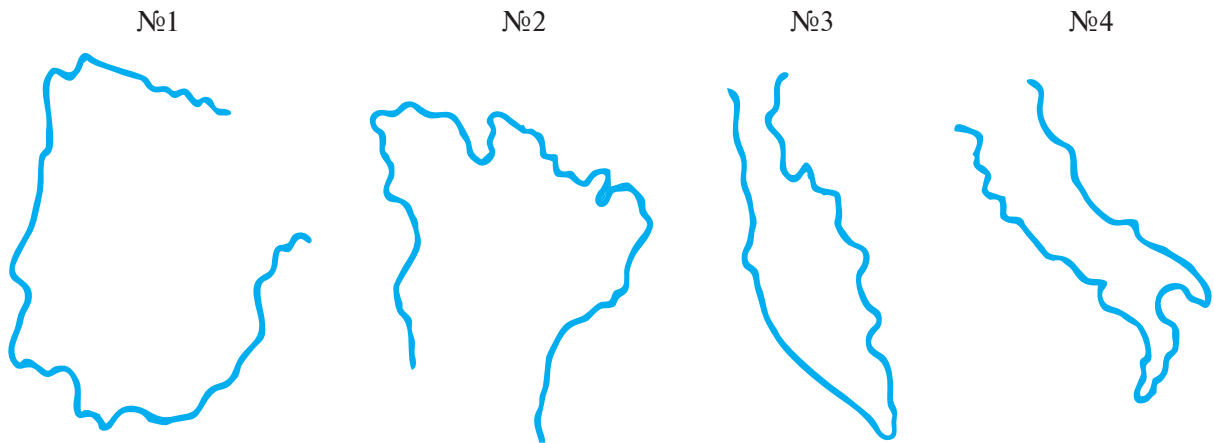
Острів — _____

Півострів — _____

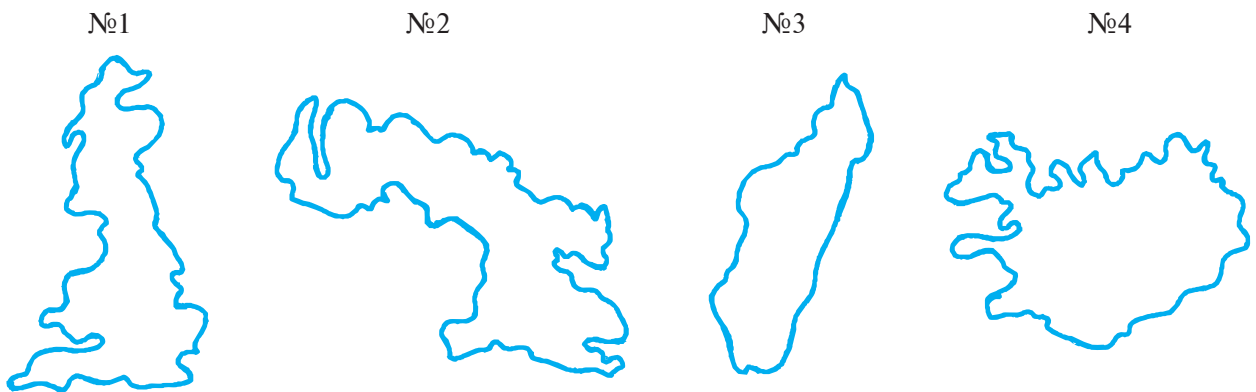
Завдання 2. Знайдіть на карті півкуль географічні об'єкти, контури яких зображено на малюнку. Нанесіть їх на контурну карту (с. 24-25). Їхні назви підкресліть червоною лінією. Заповніть таблицю.

Варіант I

№ з/п	Півострів	До якого материка належить	Які океани чи моря його омивають
1			
2			
3			
4			

Варіант II

№ з/п	Острів	Біля якого материка розташований	Які океани чи моря його омивають
1			
2			
3			
4			

Завдання 3. Позначте і підпишіть на контурній карті півкуль (с. 24–25):

<i>Океани</i>	Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий.
<i>Моря</i>	Середземне, Червоне, Берингове, Балтійське, Карибське.
<i>Протоки</i>	Гібралтарську, Магелланову, Дрейка, Берингову, Мозамбікську, Босфор.
<i>Затоки</i>	Біскайську, Бенгальську, Мексиканську, Гвінейську.
<i>Острови</i>	Велика Британія, Шрі-Ланка, Великі Зондські, Великі Антильські, Гренландія, Мадагаскар, Куба, Нова Гвінея.
<i>Півострови</i>	Балканський, Скандинавський, Апеннінський, Індостан, Індокитай, Лабрадор, Сомалі, Аравійський.
<i>Западину</i>	Маріанську.
<i>Течії</i>	Західних Вітрів, Гольфстрім, Північноатлантичну, Північнотихоокеанську, Північну Пасатну, Південну Пасатну.
<i>Річки</i>	Янцзи, Об, Ніл, Конго, Амазонка, Міссісіпі, Єнісей.
<i>Озера</i>	Ладозьке, Каспійське, Великі озера, Байкал, Тітікака, Танганьїка, Вікторія.

Завдання 4. Позначте і підпишіть на фізичній карті України (с. 23):

<i>Моря</i>	Чорне, Азовське.
<i>Протоку</i>	Керченську.
<i>Півострів</i>	Кримський.
<i>Річки</i>	Дніпро, Дунай, Дністер.

Висновок.

ФІЗИЧНА КАРТА УКРАЇНИ

ФІЗИЧНА КАРТА ПІВКУЛЬ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ТЕМА. Складання опису одного з природних комплексів своєї місцевості (за типовим планом)

Мета: формувати вміння знаходити взаємозв'язок між природними компонентами конкретного природного комплексу, вплив рельєфу на компоненти; розвивати навички складання опису природного комплексу, що вивчається; оцінювати вплив людини на природні комплекси у своїй місцевості та значення знань про природні комплекси для її життєдіяльності; розвивати компетентність екологічної грамотності та здорового способу життя.

Обладнання: блокнот, олівець, лінійка, гумка.

ХІД РОБОТИ

✓ Це потрібно знати!

★ Слово «комплекс» у перекладі з латинської означає «зв'язок», «поєднання». Найбільший природний комплекс — географічна оболонка. Відмінність у куті падіння сонячних променів, різноманітність рельєфу, ґрунтів, клімату, внутрішніх вод, рослинності і тваринного світу визначають поділ географічної оболонки на природні комплекси нижчого порядку. Найбільші з них — океани та материки. Компоненти природи у природному комплексі взаємопов'язані.

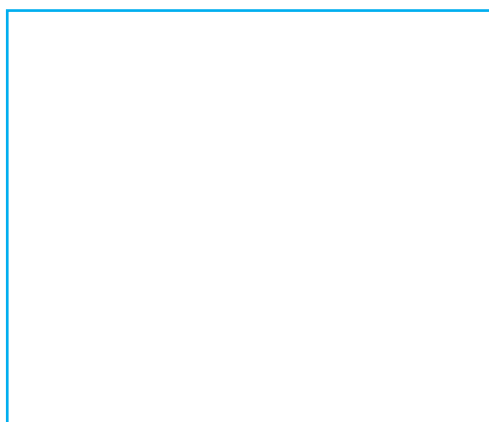
Завдання 1. Дайте визначення понять:

Географічна оболонка — _____

Природний комплекс — _____

Природні компоненти — _____

Завдання 2. Поясніть, що таке «природний комплекс». Накресліть схему взаємодії його компонентів.

Завдання 3. Наведіть приклади взаємозв'язків компонентів природи у географічній оболонці.

Завдання 4. Наведіть приклади окремих природних комплексів.

Завдання 5. Поясніть, чому, втручаючись у природні процеси, необхідно добре знати взаємозв'язки компонентів природи.

Завдання 6. Складіть коротку розповідь про вплив людини на природу.

Завдання 7. Вивчіть природний комплекс у вашій місцевості. Заповніть таблицю.

<i>План опису природного комплексу</i>	<i>Назва природного комплексу</i>
а) географічне положення (в якій частині України розташований)	
б) особливості рельєфу гірських порід (який рельєф — рівнинний чи гірський; з яких порід складена поверхня — осадових, магматичних чи метаморфічних)	
в) як використовується рельєф людиною; наскільки він змінений нею	
г) клімат (середні температури січня і липня, річна кількість опадів)	
г) поверхневі та підземні води; як вони використовуються людиною	
д) ґрунти, рослинний і тваринний світ; наскільки вони змінені діяльністю людини	

Висновок.

ТЕМА. Позначення на контурній карті кордонів найбільших держав з різних частин світу та їхніх столиць

Мета: формувати вміння працювати з політичною картою світу, визначати положення держав; розпізнавати способи зображення держав і столиць на політичній карті світу; позначати на контурній карті найбільші за площею та кількістю населення держави світу і держави-сусіди України; позначати на контурній карті кордони держав; розвивати картографічну компетентність.

Обладнання: атласи, контурні карти, олівці, гумка.

ХІД РОБОТИ

✓ Це потрібно знати!

- Характеризуючи географічне положення країни, потрібно знати: 1) розміщення держави щодо екватора та початкового меридіана; 2) на якому материку розташована; 3) якими океанами чи морями омивається; 4) з якими країнами межує; 5) столицю країни.

Завдання 1. На контурній карті світу (с. 30–31) позначте кордони і назви держав та їхніх столиць. Заповніть таблицю.

Держава	Столиця	Держава	Столиця
Євразія			
Україна	Київ	Китай	
Росія		Індія	
Африка			
Єгипет		Лівія	
Алжир		Конго	
Північна Америка			
США		Мексика	
Канада			
Південна Америка			
Бразилія		Аргентина	
Австралія			
		Австралійський Союз	

Завдання 2. На контурній карті Європи (с. 32) позначте потовщеною червоною лінією кордони України, тонкою червоною лінією — країн-сусідів. Підпишіть назви держав та їхніх столиць. Заповніть таблицю.

Держави	Столиці
Україна	Київ
Росія	
Білорусь	
Молдова	

Держави	Столиці
Румунія	
Польща	
Угорщина	
Словаччина	

Висновок.

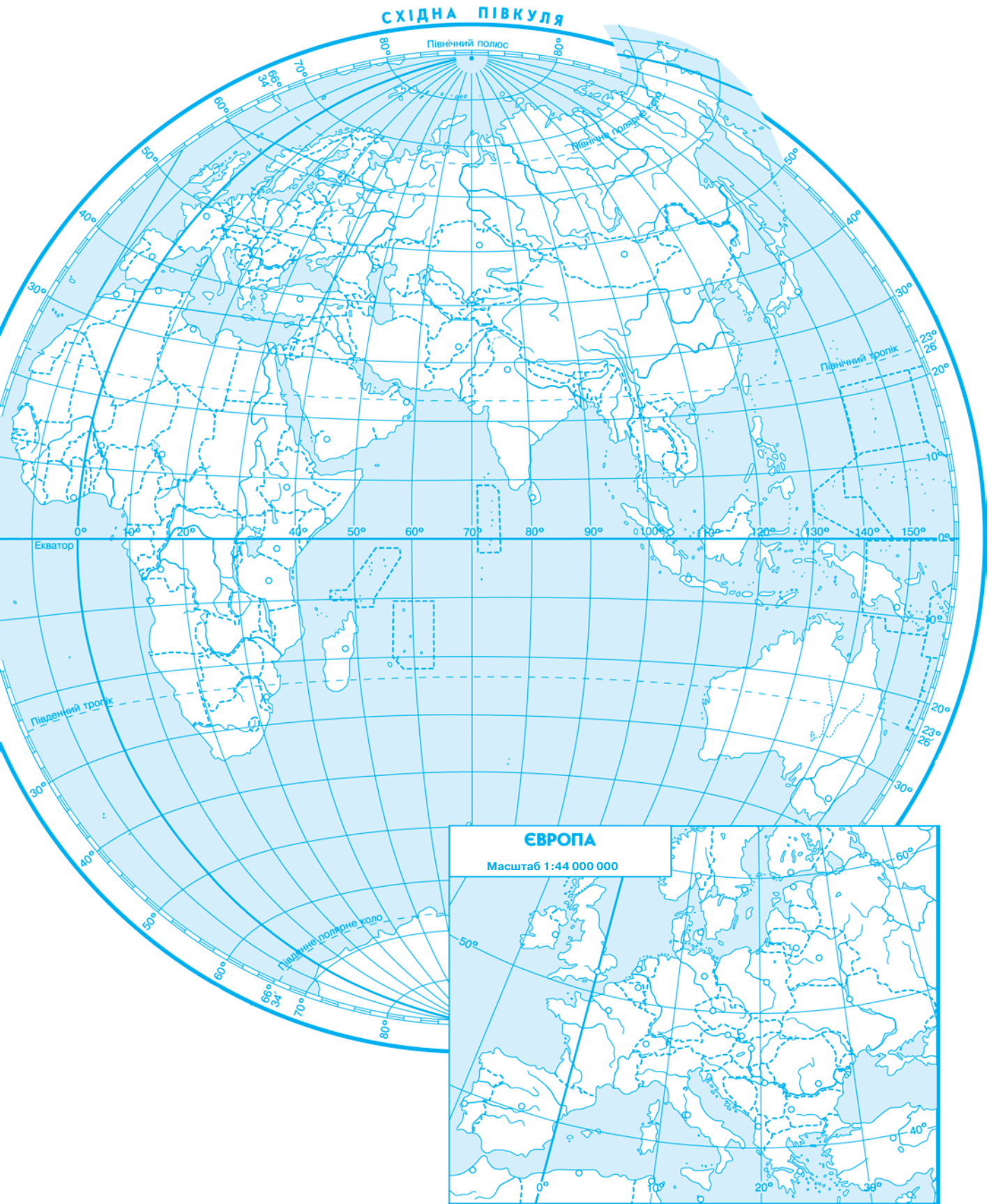

ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Масштаб 1:100 000 000

ПОЛІТИЧНА КАРТА ЄВРОПИ

Масштаб 1:24 000 000

ТЕМА. Розробка мініпроєкту з утилізації побутових відходів

Мета: формувати вміння оцінювати вплив людини на природу, рівень забруднення навколишнього середовища в результаті здійснення різних видів господарської діяльності; удосконалювати вміння та навички користування теоретичними знаннями під час розв'язання практичних завдань; розвивати просторове уявлення, картографічну, математичну та інформаційну компетентності.

Обладнання: атлас, підручник, додаткова література.

ХІД РОБОТИ**✓ Це потрібно знати!**

- Будівництво нових сучасних комплексів переробки та утилізації твердих побутових відходів дасть змогу:
 - 1) поліпшити санітарний та екологічний стан міських поселень;
 - 2) в 3–7 разів зменшити об'єм захоронення побутових, будівельних й інших промислових відходів;
 - 3) суттєво зменшити забруднення атмосфери та підземних побутових відходів;
 - 4) здійснити комплекс заходів перекультивуації несанкціонованих звалищ;
 - 5) отримати значні об'єми природних ресурсів для повторного використання в промисловому виробництві;
 - 6) використати відсортовані залишки відходів в якості альтернативного палива.

Завдання 1. Дайте визначення понять:

Утилізація — _____

Побутові відходи — _____

Завдання 2. Використовуючи картографічний матеріал, текст підручника та додаткову літературу, розробіть мініпроєкт з утилізації побутових відходів.**1. Види побутових відходів.**

2. Терміни розпаду побутових відходів.

№	Побутові відходи	Термін розкладання	№	Побутові відходи	Термін розкладання
1.	Харчові відходи		8.	Автоакумулятори	
2.	Макулатура		9.	Фольга	
3.	Дошки будівництва		10.	Електричні батарейки	
4.	Брухт		11.	Гумові покришки	
5.	Залізні банки		12.	Пластикові пляшки	
6.	Старе взуття		13.	Алюмінієві банки	
7.	Уламки цегли та бетону		14.	Скло	

Завдання 3. Способи утилізації побутових відходів. Їхні переваги та недоліки:

а) складування;

Переваги утилізації	Недоліки утилізації

б) захоронення;

--	--

в) зливання у водойми;

--	--

г) спалювання;

--	--

г) переробка.

--	--

Висновок.

КАЛЕНДАР ПОГОДИ

ЗА ВЕРЕСЕНЬ 202_ РОКУ

ЗА ЖОВТЕНЬ 202_ РОКУ

ЗА ЛИСТОПАД 202_ РОКУ

Дата	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт.ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища	
1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
7																			
8																			
9																			
10																			
11																			
12																			
13																			
14																			
15																			
16																			
17																			
18																			
19																			
20																			
21																			
22																			
23																			
24																			
25																			
26																			
27																			
28																			
29																			
30																			
31																			

ПІДСУМКИ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ПОГОДОЮ

За ВЕРЕСЕНЬ 202_ року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок.

За ЖОВТЕНЬ 202_ року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок.

За ЛИСТОПАД 202_ року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок.

КАЛЕНДАР ПОГОДИ

ЗА ГРУДЕНЬ 202_ РОКУ

ЗА СІЧЕНЬ 202_ РОКУ

ЗА ЛЮТИЙ 202_ РОКУ

Дата	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища		Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища		Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища	
1																					
2																					
3																					
4																					
5																					
6																					
7																					
8																					
9																					
10																					
11																					
12																					
13																					
14																					
15																					
16																					
17																					
18																					
19																					
20																					
21																					
22																					
23																					
24																					
25																					
26																					
27																					
28																					
29																					
30																					
31																					

ПІДСУМКИ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ПОГОДОЮ

За ГРУДЕНЬ 202_ року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок.

За СІЧЕНЬ 202_ року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок.

За ЛЮТИЙ 202_ року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок.

КАЛЕНДАР ПОГОДИ

ЗА БЕРЕЗЕНЬ 202_ РОКУ

ЗА КВІТЕНЬ 202_ РОКУ

ЗА ТРАВЕНЬ 202_ РОКУ

Дата	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища	Температура повітря, °С	Атмосферний тиск, мм рт. ст.	Хмарність	Напрямок вітру	Опади	Інші атмосферні явища
1																		
2																		
3																		
4																		
5																		
6																		
7																		
8																		
9																		
10																		
11																		
12																		
13																		
14																		
15																		
16																		
17																		
18																		
19																		
20																		
21																		
22																		
23																		
24																		
25																		
26																		
27																		
28																		
29																		
30																		
31																		

ПІДСУМКИ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ПОГОДОЮ

За **БЕРЕЗЕНЬ 202_** року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок. _____

За **КВІТЕНЬ 202_** року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок. _____

За **ТРАВЕНЬ 202_** року.

1. Найвища температура повітря _____
2. Найнижча температура повітря _____
3. Середньомісячна температура повітря _____
4. Амплітуда температур _____
5. Переважаючий тиск повітря _____
6. Висота Сонця над горизонтом _____

Висновок. _____

I. ВСТУП	
<i>Дослідження. Спостереження за змінами у природі</i>	4
II. ЗЕМЛЯ НА ПЛАНІ ТА КАРТІ	
<i>Практична робота №1. Розв'язування задач з використанням різних видів масштабу</i>	6
<i>Практична робота №2. Визначення географічних координат за географічною картою</i>	8
III. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ	
<i>Практична робота №3. Позначення на контурній карті рівнин, гір, вулканів суходолу</i> ...	12
<i>Практична робота №4. Розв'язування задач на зміну температури повітря й атмосферного тиску з висотою.</i>	16
<i>Практична робота №5. Складання графіка зміни температури повітря, опадів, рози вітрів, їхній аналіз</i>	18
<i>Практична робота №6. Позначення на контурній карті назв океанів, морів, проток, заток, островів, річок, озер</i>	21
<i>Практична робота №7. Складання опису одного з природних комплексів своєї місцевості (за типовим планом)</i>	26
IV. ПЛАНЕТА ЛЮДЕЙ	
<i>Практична робота №8. Позначення на контурній карті кордонів найбільших держав з різних частин світу та їхніх столиць.</i>	29
<i>Дослідження. Розробка мініпроєкту з утилізації побутових відходів.</i>	33